

fœmina potestate privatur, ubi voluntatis assensus ad obedientiam non coit. Nam si hoc ita sit, quomodo multas matres jam viduas liberos secum una viventes et subditos ad extremum usque diem habent et animam in illorum manibus expirantes maternæ benedictionis suarumque facultatum illos relinquunt heredes? Porro et illud etiam imperatoria nostra majestas benigne subditis largitur, ut non modo ab imperatore (quemadmodum vetustiores leges præcepere) sed etiam a quocumque, cui cujusque loci rectio injuncta erit, qui adoptare volet, id faciendi facultatem accipere possit.

CONSTIT. XXVIII.

*QUO TEMPORE¹ ET A QUIBUS RERUM SUARUM ADMINISTRATIO ADULTIS CONCEDI DEBEAT.

Idem Imp. Styliano excellentiss. sacrorum officiorum magistro.

Quandoquidem hoc etiam legislatoribus recte placuit, ut² minoribus curatores præficerentur, qui parentum de illis curam supplentes, et ætatis imbecillitatem curæ haberent, et bona convenienti sollicitudine illas conservarent: quod legislationi recte se habenti deest, ex nobis addendum putavimus. At quis ille defectus est? Quod a solo imperatore, jus recedere curatoribus, rerum administrationem tradi minoribus: idque quum jam præfinitæ ætatis modum attigerint, (quem maribus vigesimus, fœminis vero decimus octavus annus tribuit) et tanquam ad hanc ætatem, qua sapere recteque atque utiliter res suas administrare possunt, jam pervenerint, in plenam rerum suarum potestatem collocari velit. Verum quoniam ut sapiant, omnibus non eadem ætate contingit, non ita simpliciter statui, neque ex sola ætate ad rerum suarum gubernationem pariter omnes produci oportebat; sed erat quam ætatem cujusque eorum qui rerum suarum administrationem suscepturi essent, status requireret, inspicendum. Quid enim? an quum hic, postquam eam ætatem egressus sit, nondum autem satis sapere cœperit, administratione dignus iudicatus fuerit: ille, quanquam etiam infra eam ætatem sit, prudentiam tamen non destituitur, ut recte res suas administrandas suscipere non possit, ab administratione arcendus erit? Quando igitur non minus animo quam corpore inter sese homines differant, et alii etiam ante legitimum tempus rationem bene constitutam habent: aliis vero etiam id supergressis mens nondum stabilita est: quod lex hæc ita vellet, ut defectuosa eadem esset, factum est. Quin et alia hujus legislationis incommoda sunt. Ac primum quidem quod difficile, imo vero prorsus impossibile sit, ut ad omnes legislatoris voluntas pertingat. Quomodo namque qui longis terræ marisque distantur intervallis (ut interim alias vitæ difficultates, ut morbos, insidiarum hostilium metus, membrorumque mutilationes omittam: quæ persepe difficultates, ne in ipso quidem domicilio loco prodire, nedum longinquam protectionem suscipere permittant) quomodo, inquam, hisce, sexcentisque, quæ mortalium vitam allidunt rebus aliis adolescentibus impediti, rerum suarum administrationem ab unius imperatoris nutu petent? Quod ergo (sicut superius diximus) legislationi decernat, id adimplentes, jubemus, ut qui puberes imperfectæ ætatis tempus jam superarunt (mares nempe annum xx fœminæ vero xviii) animumque ad res gerendas idoneum habent, ac prudentiam, quæ administratio refrenata res non labefactet, ut illa nocenter concessa non videatur, collegerunt his plena rerum suarum auctoritas detur. Accipiunt itaque hi, justaque potestate res suas agunt. At quibus rerum recte gerendarum iudicium adhuc deest, eo quod sibi ipsis (utpote qui quum gubernare debeant, imprudentiæ imperio regantur) damnosissimi futuri sint, etiamsi id tempus prætergressi fuerint, non percipient. Si quidem si, qui propositus finis erat, ut bona recte administrarentur, is necdum præsens sit, qua ratione, quanquam ætas advenerit, cum periculo ipsis committentur, quæ ipsius procuratore non recte administrantur? Ad hunc ergo modum qui rebus prudenter præesse poterunt, tametsi ad administrationis tempus haud dum pervenerint, non prohibebuntur. Unum est enim quod requiritur, ne bona labefactentur; quod quum adsit, supervacaneum est ætatem expectare. Et non tantum imperator rerum suarum procuratori administrationem concedet, verum etiam quibus cujusque loci magistratus obtigerit, plenamque jurisdictionem habent. Ita enim legislatoris providentia omnibus qui indigebunt, utilis erit, atque lex vim suam magis exeret.

¹ d. 2. § 10.

CONSTIT. XXVIII.—1. L. 1, c. de his qui veniam petunt.—2. Inst. de curatoribus.—3. d. l. 1.—4. L. 1, l. 1, l. 5, l. 4, c. de his, qui ven. etat.

CONSTIT. XXIX.

*UT ANCILLARUM PARTUS APUD ALIUM EDITUS, AD IPSIUS DOMINUM SEQUATUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

Quemadmodum hunc sermonem, qui nullam præ se fert mendacii perversitatem, verum esse atque rectum scimus: ita etiam veram legem, quæ iniquitate perverti non deprehenditur. Atque adeo si qua id non observat, et lex non est, quamvis ea appellatione digna habita sit. Si enim hoc legis est, ut¹ cuique jus suum tribuat, quomodo quæ hoc non præstat, lex erit? At cum aliæ etiam nomine tenus leges in id committere deprehensæ sunt, tum vero illa² maxime, quæ partum ancillæ, quæ non apud dominum, sed furto aliove modo subducta, apud alium quempiam peperit, postquam facinus innouit, non cum matre ad suum dominum abire, sed ab hoc quem alieni mancipii dominum fuisse constat, detineri jubet. Hoc itaque quia non recte se habere visum est, convenienti medela nos dignati, uti suam matrem partus sequatur, jubemus. Non enim quia fur, quæ lex domino persolvi debere decernit, obinet, idcirco etiam ille ancillæ suæ partu privari, eumque alius lucrari debet. Ad lucrum autem huic satis sit, quod illa ad ministerium sui arbitrii usus est. At dixerit aliquis: Sed si quid in illam, dum possedit, impenderit, oportet et ipsum ex pretio lucrari: ideoque alienum non est partum apud ipsum permanere. At qui si quisquam ad detinendum factum hoc rationem præbere putat, quomodo ut ille matrem sequi debeat, a domino persolutum pretium non majorem præbebit? Quin quomodo convenientius non est, si qui perdidit, indeque dolores in corde pertulit, ex accessione delinimentum sentiat: quam si ille eam habeat, qui præterquam quod nihil amisit (ab illo enim qui furto subductam ancillam ipsi vendidit, pretium recuperare licet) ancillæ etiam ministerium lucratus est? Neutiquam ergo (quomodo diximus) delinatur partus; sed quemadmodum matrem sic etiam filium prior dominus habeat. Sive enim qui furum commisit, dives sit, tumque ipsi quod male accepit, ejus pretium reddat, nihil amplius negotii restet: sive mortuus aut vivus adhuc inopia laboret, ut quæ lex a furibus exigit, exsolvere nequeat, tum vero quoque qui ancillam amisit, ejus calamitatem filii cum matre receptione deliniri æquus sit.

CONSTIT. XXX.

DE MULIERE QUÆ VIVO MARITO ALIOS DE MATRIMONIO COMPELLAT¹.

Idem Imperator eidem Styliano.

Ut quum leges reipublicæ inutiles deprehenduntur necessario illas justa reipublicæ providentia in melius transformant: ita quoque ejusdem providentiæ munus sit, ut leges recte constitutas, nihilque subditos contristantes a male constitutis subditosque contristantibus seligat, hisque illas anteponat: præsertim vero quando eadem de re duæ inter se pugnant leges statuunt. Quomodo enim ratione fultum sit, si quum duces atque præfecti ex pejoribus præstantiores eligantur, et qui in gubernatione ad subditorum utilitatem omnia facturi pulantur, præponantur: non item ex legibus, quibus donec respublica consistet, præesse datur, quum contra temporanea ducum præfectura sit, non præstantissimæ, sed pejoris notæ, quasque neque a principio innouisse decessisset, ad gubernacula deducantur? At quorsum hæc a nobis dicta sunt? Justinianus ille, cujus diadema præter religionem subditorum, cura etiam decoravit, quum prius² de solutione matrimoniorum sanctionem edidisset: ut si mulier marito etiamnum superstite de matrimonio cum altero agat, non amplius illam, ut ipsius membrum ipsi jungi liceat, sed ceu insidiatrix ab ipso avellatur: postmodum³ sibi ipse contradicens, ob hanc causam dirimi non permittit matrimonium. Nos itaque priorem hominis voluntatem, ut quæ his ipsis quæ statui roboratur, et adversus matrimonia insidias præcedat humanæ vitæ conducibilem esse intelligentes: eam lege lata in republica observari jubemus: quam vero cantata palinodia evulgavit, eam in reipublicæ nostræ theatro locum invenire non permittimus. Si qua igitur marito adhuc vivo, de contrahendo matrimonio cum altero sermonem habuisse deprehendatur, ut quæ seipsa nefario proposito abruerit, et matrimonii solutione ab illo abstrahatur, et profecto etiam pecuniariis poenis, quibus quæ aliis modis a maritis avelluntur, obnoxia

CONSTIT. XXX.—1. L. 10, D. de just. et jure.—2. L. 10, in fin.; L. 55, pr. D. de usurpat. L. 45, § 5, D. de furtis.
CONSTIT. XXX.—1. N. 22, c. 16, § 1.—2. d. N. 22, c. 16, § 1.—3. N. 117, c. 8, in fin.

sunt, subjicietur. Quæ enim matrimonii compage in unam carnem cum marito coit, non acquiescit autem, sed simul ad alium respiciendo creatorem qui illam conjunxit, contumelia afficit, simul in maritum hostili animo est: quomodo non juste hæc quum prius se ipsa a conjunctione prorsus abruperit, abscindetur? Et sane quando mulier protervo proposito oculum a membro suo averrens, in alienum respicere gestit: quæ alia signa et testimonia ipsam in maritum hostilia cogitare desideres?

CONSTIT. XXXI.

*UT QUÆ MULIER MARITI ODIU ABORTAT, REPUDIARI AB ILLO POSSIT¹.

Idem Imperator eidem Styliano.

Qui hominem et terra creavit, costa ipsius in mulierem transformata, adiutricem illi ex ipsius membris conjunxit, quo videlicet suæ creationis causam illa cognoscens, vel hinc discat, qua lege erga conjugem, benevolentiam atque amorem incontaminatum conservet. Quæ igitur ita animata est, benevolentiamque suam marito custodit, revera illa auxiliatrix est, neque conditoris promissum fallit: quæ vero diverso animo est, non amplius neque hoc esse cognoscitur: neque quanquam conjugium in unum illam cum marito cogere annis fuerit, caro ex carne, membrumve ipsius est. Idcirco quum de muliere, quæ propter inimicitias quas cum marito habet, de industria abortando², neque in vitæ lucem fetum producendo, seminis ipsius fructum opprimit, duæ leges late sint, quarum una³ repudiare injuria affectum maritum jubeat, altera⁴ vero non permittat: nos, legi divortium suadenti assentes, illi ut multo utiliori auctoritatem attribuimus. Alienum enim mihi a ratione, prorsusque iniquum videtur, ut quæ tam apertum in maritum odium suscepit, ut ipsius semen disperdat (ut interim omittam, quod communi naturæ insidiata sit) ipsi cohabet. Nam si qui alicui alii operi damnum inferunt, eos tanquam inimicos aversamus: quomodo eam quæ procreandorum liberorum operi, tum maxime necessario, tum præstantissimo noxam fecit, ipse qui damno affectus est, ut suam apud se habere poterit, nec ut insidiatricem et hostem dimittet? Quod insuper evidenti signum requiratur ut mulierem marito inimicam esse cognoscas? quomodo id inde manifestum non est, quod dum adversus illum hostilia cogitat, in vitam progressu fetum privat? Quomodo igitur dictum est: lex quæ ipsos separat, obtinet, maritusque secedendi a muliere in hoc facinore deprehensa, facultatem habet. Nam si quæ solum extra⁵ edes mansit, aut cum hominibus cum quibus non deceret convivata⁶ est, hæc lex a nexu matrimoniali separat (quum tamen hic in maritum odium nullum tam evidens testimonium sit, et accidisse id illi citra matrimonii injuriam videri etiam possit) cujus rationis erit, eam quæ tantum, tanquam in maritum et naturam injuriam odium conceperit, non disjungere, si ita marito videatur, et jubere ipsum uxorem habere, quæ ipsius vitæ insidietur?

CONSTIT. XXXII.

DE ADULTERIS MANIFESTO¹ DEPREHENSIS.

Idem Imperator eidem Styliano.

Adulteri scelus, si quod aliud gravem horrendamque penam exigit, et (ut puto) homicidii pena non minore. Homicida enim præsertim unius tantum sanguinaria manu vitam evertit: sceleratus vero adulterii perceptor quam plurimos fere de medio tollit, maritum, liberos, cognatos, aliosque, dum uno vulnere dilacerato matrimonio omnes prosternit. Verumtamen quia, cum olim id facinus morte² puniretur, visum est posterioribus mitiore proferre sententiam: ac vero nos fere ad benigniora tribuimus: quam illi constituerunt penam, ut nempe nasus detestandis illis ambobus abscindatur, hæc et nos statuimus; atque hæc quidem nefarii istius sceleris esto pena. Ac quoniam maritum pro tanta injuria citra consolationem relinqui non oportet, in matrimonii jus injuriæ mulieris³ dotem percipiendi se consolator. Insuper mulieri ad alteras nuptias prosulare, neque, quasi in nasi abscessione præmium accepit, libere in posterum secum libidinosi commiscere, nequaquam permittitur: sed ob scelus commissum, in monasterium (ubi in contritione animæ leviter sibi penam faciat) velut in exilium detraditur. Et, si monasterium vitæ desiderio correpta, illam suscepit, quæcumque ipsius bona a

CONSTIT. XXXI.—1. N. 22, c. 16, § 1.—2. L. 8, D. ad leg. Corneliæ de sicariis; L. 59, D. de penis.—3. d. N. 22, c. 16, § 1.—4. N. 117, c. 8, in fin.—5. d. N. 117, c. 8, § 5.—6. d. N. 22, c. 16, § 2; d. N. 117, c. 8, § 4.
CONSTIT. XXXII.—1. Fac. L. 23, D. ad leg. Jul. de adulteriis.—2. L. 50, in fin. C. d. t.

CONSTIT. XXXIII.

NE CAPTIVORUM UXORIBUS ALIIS NUBERE LICEAT¹.

Idem Imperator eidem Styliano.

Si qui olim leges tractarunt, eo fuisse animo, ut prorsus sua quanquam in illis correctione nonnulla indigerent, corrigi tamen nollent, suspicatus essem: fortasse nunquam hoc consilium suscepissem, uti leges, quæ sese recte non haberent, corrigere tentarem, et tametsi arcta reipublica cura, quo videlicet recte illa administraretur, necessario correctionem injunxisset: ut ne tamen primos legislatores contristare videremur, qui nos in hoc impetus ferret, inlibuissimus. At quoniam illis quoque ipsis, si etiamnum in vivis essent, non modo illorum institutum, qui corrigere conantur, non displicerent, sed eosdem etiam qui ita faciendum censerent, his gratias acturos arbitror, (non enim gloria causa, sed quod reipublicæ commoda curæ haberent, leges edidere) age quæ reipublicæ conducant, neque illis ipsis veteribus legislatoribus displiceant, facientes, exactiore consideratione, seu medicamento quodam præonio, legum morbos propitio Deo curemus. Supra cetera etiam ubi de captivis sanxerunt, hoc caput, in quo de matrimonii dissolutione statutum, valde rationi esse dissentaneum videtur. Sic autem et in hæc verba aiunt², sive marito captivitate infortunium accidat, manente uxore in civitate: sive quum uxor in jus captivitatis pervenit, maritus in civitate permaneat: exquisita quidem et subtilis ratio distrahit matrimonium. Semel enim servitute alteri superveniente, conditionis inæqualitas æqualitatem, quæ in nuptiis spectatur, permanere non patitur. Nos tamen humanius talia contemplant, donec certum est superesse maritum vel uxorem, pro non solutis matrimonia haberi sinimus: neque ad alias migrabunt nuptias vel mariti vel uxores nisi petulanter id egisse videri velint, et in penas incidere, ille quidem exactiois donationis ante nuptias, hæc vero dotis. Hi ergo istiusmodi de captivorum matrimonio pronuntiarunt sententiam. Nobis autem neque causa, quam exquisita ut ipsi loquantur) subtilisque ratio suppeditat, rationi esse consentanea: neque humanitas, quæ dirimendi matrimonii facultatem præbet, dum ipsos damno subicit, sincera videtur. Si enim (quemadmodum inquit) durare matrimonium fortunæ non³ permittit inæqualitas, quomodo si ad libertatem revocet captivus, quum post matrimonii dissolutionem ad æqualitatem fortuna redeat, amboque in libertate vivant, ad æqualitatem matrimonium non redibit? Quæ vero illa sincera humanitas, quæ amicissimorum membrorum subtractione damnum inferre, aliorumque substitutione id quasi sarcire conatur? Quomodo item, etsi usque ad vilissimam quoque captivorum substantia jure statque ipsorum integro taxetur, illos non ita præstantiore parte (sui nempe membri conservatione) atque rerum suarum jure periclitari velle, immensumque damnum fore, si altera pars membrum suum negligere in animum inducat, non perquam est manifestum? Quid igitur ego? Si quum altera pars in captivitate sit, altera quæ a captivitate libera mansit, ad alterius conjugium respexerit: postliminio vero revertatur quæ in captivitate detenta fuit: ut illi si velit, suum membrum recipiendi⁴ facultas sit, ac nequaquam quod alteri conjunctum fuerit, prius matrimonium innovetur. Si enim conjugium cum altero postmodum initum videbitur aliquibus dissolutum non oportere, quomodo non æquus fuerit, si primus matrimonii nexus in suum statum revertatur? Et si eo quod aliena parti conjunctum sit, id quisquam avelli non permittat: quomodo quod a sua parte abruptum sit, id in suum locum restitui, rationi non fuerit consentaneum? At dixerit aliquis: Sed in lucrum captivus cedit quod propter alterum temeritate contractum matrimonium, per compensationem penæ nomine introductum est. Verum hunc sermonem non dico non labris exprimi, sed ne in mentem quidem auctoribus ejus venire melius fuerit. Nam quomodo ille, qui membrum suum pecuniis commutat, non extrema mentis infelicitate et penuria laborat? Sancimus itaque, ut nequaquam amplius quæ pars a servitute intacta mansit, ad alterius conjugium procedat: sed quotcumque annis altera in servitutis miseria detinebitur, tametsi inde nullam neque de scripto, neque citra scriptum significatio-

N. 117, c. 8, § 1; N. 154, c. 10.

CONSTIT. XXXIII.—1. Abrogat. N. 22, c. 7, vers. si vero incertum; N. 117, c. 12.—2. d. N. 22, c. 7, in princ.—3. L. 47, in fin. D. de ritu nupt.; L. 1, D. de divort.; L. 56, D. soluto matrim.; L. 12, § 4, D. de captivis.—4. N. 117, c. 11.